

FACULTAT DE TRADUCCIÓ I INTERPRETACIÓ

GRAU DE TRADUCCIÓ I INTERPRETACIÓ

TREBALL DE FI DE GRAU

Curs 2017-2018

**Traducció d'un relat curt del romanès al català:
Norocul dracului, de Barbu Ștefănescu Delavrancea**

Marc Riera Irigoyen

1359975

TUTORA

MARIA IOANA ALEXANDRESCU

Barcelona, 4 de juny de 2018

UAB

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Dades del TFG

Títol: Traducció d'un relat curt del romanès al català: *Norocul dracului*, de Barbu Ștefănescu Delavrancea

Título: Traducción de un relato breve del rumano al catalán: *Norocul dracului*, de Barbu Ștefănescu Delavrancea

Title: Translation of a short story from Romanian to Catalan: *Norocul dracului*, by Barbu Ștefănescu Delavrancea

Autor: Marc Riera Irigoyen

Tutora: Maria Ioana Alexandrescu

Centre: Facultat de Traducció i Interpretació, Universitat Autònoma de Barcelona

Estudis: Grau de Traducció i Interpretació

Curs acadèmic: 2017-2018

Paraules clau

Català: traducció, català, romanès, Delavrancea, *Norocul dracului*, relat curt.

Castellano: traducción, catalán, rumano, Delavrancea, *Norocul dracului*, relato corto.

English: translation, Catalan, Romanian, Delavrancea, *Norocul dracului*, short story.

Resum del TFG

Aquest treball tracta la traducció al català de *Norocul dracului*, un relat curt en romanès de Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858–1918) publicat el 1893 i mai abans traduït al català. El text narra les misèries d'una família de la Romania rural i com el pare, per a alimentar la seva família, fa un pacte amb el diable que comportarà conseqüències terribles. A més d'oferir una versió en català del text, es descriu detalladament en el treball el procés de traducció i els diferents problemes que ha comportat, i s'analitza el context històric i cultural de l'obra, que forma part de la literatura de l'etapa de «Desvetllament Nacional» de Romania.

Este trabajo trata la traducción al catalán de *Norocul dracului*, un relato breve en rumano de Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858–1918) publicado en 1893 y nunca antes traducido al catalán. El texto narra las miserias de una familia de la Rumanía rural y cómo el padre, para alimentar a su familia, hace un pacto con el diablo que comportará consecuencias terribles. Además de ofrecer una versión en catalán del texto, se describe detalladamente en el trabajo el proceso de traducción y los diferentes problemas que ha comportado, y se analiza el contexto histórico y cultural de la obra, que forma parte de la literatura de la etapa de «Despertar Nacional» de Rumanía.

This project covers the Catalan translation of *Norocul dracului*, a Romanian short story by Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858–1918) published in 1893 and never translated to Catalan before. The text narrates the miseries of a family in rural Romania and how the father, in order to bring food for his family, makes a deal with the devil that will lead to terrible consequences. In addition to offering a Catalan version of the text, the translation process and its many difficulties are described in the project, and an analysis of the historical and cultural context of the work is provided, given its belonging to the Romanian “National Awakening” literary era.

Avís legal

© Marc Riera Irigoyen, Barcelona, 2018. Tots els drets reservats. Cap contingut d'aquest treball pot ser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor.

Aviso legal

© Marc Riera Irigoyen, Barcelona, 2018. Todos los derechos reservados. Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autor.

Legal notice

© Marc Riera Irigoyen, Barcelona, 2018. All rights reserved. None of the content of this academic work may be reproduced, distributed, broadcasted and/or transformed, either in whole or in part, without the express permission or authorization of the author.

Índex

1. Introducció	3
1.1. Barbu Ștefănescu Delavrancea	3
1.2. Context històric: el «Desvetllament Nacional» de Romania	3
1.3. Context literari: el «poporanism»	4
2. Objectius i metodologia	6
3. Traducció – <i>La sort del diable</i>	9
4. Problemes de traducció	22
5. Conclusions	28
6. Agraïments	30
7. Bibliografia	31
Annex: Text original – <i>Norocul dracului</i>	32

1. Introducció

1.1. Barbu Ștefănescu Delavrancea

Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858–1918) va ser un dels principals autors romanesos de finals del segle XIX. Va estudiar dret i va realitzar activitats molt diverses; entre altres coses, va exercir de professor, periodista, advocat, escriptor, poeta i polític. Va arribar a ser alcalde de Bucarest i ministre, i també va ser membre titular de l'Acadèmia Romanesa.

Tot i que la seva trajectòria literària va abastar diversos corrents diferents, com el romanticisme, el realisme i el naturalisme, gràcies a la seva flexibilitat; a grans trets és un autor centrat en la naturalesa, la ruralitat i el poble. Moltes de les seves creacions són relats breus o contes que fan de mirall de la cultura, els costums i la tradició del poble romanès.

La *Trilogia Moldaviei* («Trilogia de Moldàvia»), formada per les peces teatrals *Apus de soare* (1909), *Viforul* (1910) i *Lucașfărul* (1910), és la seva obra més coneguda. També destaca *Hagi Tudose* (1912), una altra obra de teatre.

El relat traduït en aquest treball, *Norocul dracului* («La sort del diable»), va aparèixer publicat per primera vegada l'any 1893 dins de l'obra *Între vis și viață* («Entre el somni i la vida»), una antologia de relats i contes de l'autor. La trama se centra en una família nombrosa de la Romania rural de l'època que viu en la misèria i la no-acceptació de la pobresa per part del pare, que no es rendeix en l'intent d'alimentar els seus set fills. Aquest esforç el porta a fer negocis directament amb el diable, que li fa pagar molt car. El relat és un molt bon reflex de la societat romanesa rural de llavors, on les creences populars i religioses tenien un paper clau.

1.2. Context històric: el «Desvetllament Nacional» de Romania

A mitjan segle XIX, Romania no existia com a tal: el territori de l'actual estat estava partit en tres. Per una banda hi havia Transsilvània, que formava part de l'Imperi Austro-hongarès i, per l'altra, Moldàvia i Valàquia, que formaven part de l'Imperi Otomà. Tots tres territoris eren eminentment rurals i el sector agrari concentrava la major part dels treballadors, que havien de fer front a condicions precàries.

La revolució de 1848, més enllà de ser un intent fracassat de millora de les condicions generals de la ciutadania, va estendre entre el poble la idea d'unir els dos principats romanesos (Valàquia i Moldàvia) i convertir-los en un estat i de reconèixer la comunitat romanesa de Transsilvània com a nació per a posteriorment integrar-la en un estat romanès únic, compartint la llengua i la cultura. El primer pas en aquesta direcció es va produir quan tots dos principats van escollir Alexandru Ioan Cuza com a príncep

el 1859. D'aquesta manera, els dos territoris quedaven units sota un mateix governant. Oficialment, però, no va ser fins tres anys més tard, el 1862, que es va formar el Principat de Romania i la unió va quedar formalment establerta.

El 1866 Carles de Hohenzollern-Sigmaringen va esdevenir el nou príncep de Romania, i el 1877 el parlament va declarar formalment la independència de Romania de l'Imperi Otomà, que va ser reconeguda internacionalment després d'una guerra de dos anys en què Romania es va aliar amb Rússia i va vèncer. Poc després, el 1881, va néixer el Regne de Romania amb la coronació de Carles com a rei, i es va iniciar una època de modernització, creixement i abundant creació literària que va durar fins a principis del segle XX. Durant aquest període de prosperitat hi va haver una relativa estabilitat política que va permetre que el país iniciés un procés d'industrialització i de millora general de la qualitat de vida.

Al camp, però, la millora de les condicions laborals no es va aconseguir fins que els treballadors no van començar a organitzar-se. La majoria (un 80 %) de la població activa de Romania es dedicava a l'agricultura i gràcies a reformes anteriors s'havien cedit les terres als treballadors, però en molts casos les terres de propietat no eren suficients per satisfer les necessitats bàsiques i els pagesos treballaven per a grans terratinents. Aquests problemes van desembocar en una revolta pagesa l'any 1907 que va ser durament reprimida pel govern del país. Tot i que després de la revolta es van prendre mesures per evitar l'organització política dels treballadors del camp i prevenir més protestes, es va canviar la llei per afavorir la situació dels pagesos.

Finalment, ja a finals de la Primera Guerra Mundial, la comunitat romanesa de Transilvània trencaria amb l'Imperi Austrohongarès i s'annexaria al Regne de Romania. D'aquesta manera, es faria realitat el somni iniciat 70 anys abans de tenir els tres territoris sota un mateix govern. En conjunt, tota aquesta època, des de l'expansió de les idees romàniques de la nació romanesa fins a la materialització de la unificació dels tres territoris, es coneix com a «Desvetllament Nacional» i representa un dels períodes més importants de la història nacional de Romania.

1.3. Context literari: el «poporanism»

La difusió de les idees nacionalistes romaneses des de la revolució de 1848 va propiciar l'aparició d'autors que van reivindicar la llengua romanesa i els seus orígens llatins. Aquesta va ser l'època d'alguns dels autors romanesos més reconeguts de tots els temps, com Mihai Eminescu, considerat el poeta més important de la història de Romania. Altres figures no menys importants van ser Ion Creangă, Ion Luca Caragiale i Barbu Ștefănescu Delavrancea.

L'última dècada del segle XIX, durant l'etapa d'estabilitat i modernització derivada de la independència efectiva de Romania, va néixer un corrent ideològic i literari anomenat «poporanism» de la mà del jurista i escriptor Constantin Stere. Aquest corrent tenia com a base la consideració de la Romania rural com a única civilització autèntica i *orgànica*, en contraposició a la vida urbana i industrial, considerada *inorgànica*. En essència es tractava

d'una barreja de nacionalisme i populisme que reivindicava els treballadors del camp com a actors principals en la societat romanesa.

Des del punt de vista literari, el «poporanism» apostava per retornar la literatura al poble, al «popor». Per a aconseguir-ho, els seus defensors insistien que la gent corrent de poble no valorava el llenguatge massa complex i que preferia un estil planer i senzill. En aquest sentit, l'escriptor Mihail Sadoveanu, que també va seguir aquest corrent, va afirmar:

[Alguns escriptors] han escrit, en definitiva, en una llengua florida per al poble. Però no, el poble no valora l'estil. No reconeix ni entén una frase llarga, florida i laberíntica, perquè llegeix paraula per paraula [...] En conclusió, vol un relat on passin coses i escrit amb paraules petites. (Sadoveanu, 1910, pp. 209-212; traducció nostra)

Després de la primera dècada del segle XX, la reivindicació nacionalista ruralista del «poporanism» va quedar enrere i va començar una etapa de desenvolupament general de la novel·la romanesa. Aquesta etapa, que comprendria el període d'entreguerres, passaria a ser considerada com a edat d'or de la literatura en romanès.

2. Objectius i metodologia

L'objectiu principal d'aquest treball és apropar la literatura romanesa a Catalunya i, en concret, un autor tan reconegut com Barbu Ștefănescu Delavrancea, que alhora segueix sent molt desconegut fora del seu país. Mitjançant d'aquesta traducció es vol aconseguir que el lector catalanoparlant entri en contacte amb una cultura germana amb la qual té moltes coses en comú i senti interès per seguir descobrint-la.

A més, també es busca documentar les diferents fases del procés de traducció d'un text com el seleccionat perquè puguin servir de referència per a altres traduccions similars, i descriure l'ampli ventall de problemes i dubtes que ha comportat la traducció. Descriure com s'han resolt aquests problemes no només és útil per al mateix traductor que els ha trobat, sinó també per a altres traductors; es tracta, doncs, d'una transferència de coneixements que pretén fer créixer els recursos de què disposen els traductors en llengua catalana.

En darrer lloc, el treball també té un objectiu formatiu personal. Després d'adquirir uns coneixements bàsics de llengua romanesa al grau, és el primer contacte real amb la traducció de la literatura en romanès. Tot i que es tracta d'una tasca gens fàcil, sobretot pel tipus de llenguatge del relat i per les diferències culturals, completar amb èxit aquesta traducció permet guanyar competències lingüístiques a través d'un cas pràctic real de traducció literària. A més, també és una molt bona manera d'aprendre a resoldre problemes de traducció en situacions més complexes, com quan es tracta de llengües menys habituals i poc traduïdes anteriorment.

Per a la traducció d'aquest relat curt del romanès al català s'ha seguit una metodologia pròpia basada en un enfocament funcionalista de la traducció. La poca experiència amb el romanès i els coneixements lingüístics limitats han comportat que s'adoptés un procés organitzat en diverses fases molt marcades per facilitar la feina. També s'ha optat per aquest sistema per compensar la manca de recursos lingüístics bilingües de qualitat, ja no només entre el romanès i el català, sinó entre el romanès i altres llengües de molt pes, com l'anglès. S'ha hagut de recórrer a diccionaris monolingües i, en molts casos, al consell de la tutora, per la qual cosa el ritme de treball ha estat molt pausat. La bona estructuració de la feina ha resultat clau per no perdre's i aconseguir un ritme de treball estable.

En primer lloc, s'ha escollit el text que es traduiria. L'opció definitiva («La sort del diable») no ha estat la primera; s'han considerat altres textos del mateix autor o similars, d'una extensió no gaire llarga, per poder realitzar una traducció del text íntegre, i de la mateixa època, per tenir l'avantatge que l'obra formi part del domini públic. La decisió s'ha pres tenint en compte aquests factors i les característiques de l'obra: *La sort del diable* és un relat entretingut, amb un toc satíric i que a més és un retrat molt fidel de la dura vida

rural de la Romania de finals del segle XIX. Per tant, és un text ideal per aconseguir cridar l'atenció dels lectors potencials i despertar interès per la cultura i la literatura romaneses.

Abans de traduir el text, hi ha hagut una tasca de recerca i documentació per entendre l'obra en el seu context històric i cultural. Tot i que el romanès és una llengua romànica i Romania no és un país tan llunyà, no són objecte d'estudi des de l'estranger tan habitualment com es podria esperar i el material no és abundant. La informació necessària ha estat extreta d'obres en anglès i en romanès i ha servit per conèixer detalls de la societat rural romanesa que d'altra manera no s'entendrien, així com l'estil de Delavrancea i les característiques del «poporanism» dins el qual se'l pot classificar. A partir d'aquesta documentació, s'ha redactat un resum dels trets més destacats per a situar la traducció en el seu context i facilitar-ne la comprensió per part dels lectors que no coneguin la història o la cultura de Romania.

Finalitzada la recerca inicial, centrada en el context, s'ha fet una lectura general del text i el ressaltat d'elements problemàtics. L'antiguitat del text (més de 100 anys) i el caràcter rural que remarca Delavrancea fan que hi abundin les formes arcaiques i regionals que només apareixen a diccionaris monolingües de llengua romanesa. Les paraules problemàtiques han quedat marcades per a tenir-les ben presents durant la traducció. També en aquesta fase s'han establert diferents criteris de traducció, com el tractament de les formes verbals o dels referents culturals.

Després de la lectura, s'ha realitzat una primera traducció, de caràcter més aviat literal. En aquesta primera traducció s'han tingut en compte els possibles problemes marcats a la fase anterior i n'han aparegut de nous, que també han quedat indicats. En els casos més complexos sense una solució aparent, s'ha deixat una anotació amb una explicació del sentit per a treballar-ho detingudament més endavant o, fins i tot, s'ha deixat la frase o paraula en romanès per debatre-ho amb la tutora.

Acabada la traducció provisional, la següent fase ha consistit a millorar l'estil del text per allunyar-lo de la literalitat i apropar-lo al màxim al sentit original. Amb la combinació dels comentaris de la tutora i la reformulació del text en català prioritzant la fluïdesa del text i un llenguatge planer i genuí s'ha buscat aconseguir una traducció accessible per a tothom. Romania és encara un país desconegut per a la majoria de lectors catalanoparlants; una traducció exotitzant, per tant, dificultaria la comprensió del text. El resultat és una traducció que, a més de voler transmetre el to del relat romanès, de vegades còmic amb un toc amarg, busca que el lector descobreixi la realitat la Romania rural de finals del segle XIX i la senti com a seva.

Finalment, s'ha revisat extensivament tot el text per corregir qualsevol error. En aquesta fase ha resultat molt útil la lectura del text en veu alta, ja que bona part del relat són diàlegs. Gràcies a aquesta lectura, s'ha pogut millorar la fluïdesa de les intervencions i ajustar-les a les característiques pròpies del català oral. També s'han trobat errors gramaticals o construccions correctes que es podien millorar encara més, com oracions que podien donar lloc a confusions o ambigüitats i que valia la pena millorar.

Quan s'ha donat per bona la traducció, només ha quedat per fer la recopilació dels diferents problemes i dubtes que havien aparegut al llarg del procés de traducció. A part de comentar aquelles paraules o expressions que ja s'havien marcat com a problemàtiques, també s'han descrit totes aquelles diferències entre el romanès i el català que han comportat algun canvi destacable. A més, no només s'ha parlat de les dificultats en si, sinó del procés de resolució, que al cap i a la fi és el més interessant.

3. Traducció – *La sort del diable*

—Que sí que existeix, la sort!

—No ho crec pas!

—Que sí, dona!

—Ja et dic que no, estimat!

—A veure, que no treballo, jo, dona?

—Treballes per a un; comptant-nos a tots som vuit boques, amb la Plăvița, nou.

La Plăvița va mugir, i quatre nens menuts i prims van començar a cridar:

—Tinc gana!

—Jo també tinc gana!

—I jo!

—I jo!

L'home va vessar la farina d'un farcell sobre el plat de la dona.

—Sacseja el farcell.

—Ja ho he fet.

—Un plat ple, mig plat, un quart de plat, avui també caldrà escurar-ne el fons. Vuit boques, vuit, i amb la Plăvița, nou!

La Plăvița, com si ho hagués entès, va bramar darrere de la casa mentre mastegava un tros de panotxa seca i els nens es van posar a plorar.

—Que tinc gana!

—I jo!

—I jo també!

L'home es va quedar pensatiu, es va gratar el cap, va plegar el farcell, se'l va posar al pit i se'n va anar dient:

—Sí que existeix, la sort, però sóc jo que no en tinc.

La dona li va cridar des del llindar de la porta:

—No existeix i punt, estimat. Si treballes, en tenim, si no treballes, no.

I l'home se'n va anar, pensant en tot allò: «La sort no juga a favor nostre, diu ella. Com que no? Si fos cert, el món no seria com és. Que jo no he llaurat, esgarrapat la terra amb l'aixada o arrencat les males herbes com els altres? Sí, les meves terres són seques; m'han plogut pedres; treballo amb només les meves mans per ajudar-me, i ningú no em creu; i a l'hora de passar comptes, veig que tinc menys feina, que porto menys farina a taula i que els meus fills passen més gana».

Va anar a veure l'arrendatari.

—No hi ha feina.

Va trucar a la porta del capellà.

—No hi ha feina.

Va anar a veure el terratinent.

—Tinc prou homes.

Va parar a preguntar a la taverna.

—Seria alguna feina llaurant, a canvi d'aiguardent.

—Voldria que fos a canvi de farina.

—A canvi de farina no pot ser.

I l'home, quan tornava a casa, va sentir des de lluny:

—Mama, no m'he quedat ple!

—Ni jo!

—Ni jo!

Tampoc n'havia tingut prou la Plăvița, que mugia mentre vagava pel terreny sec, sense ni un sol brot d'herba verda. A la porta, la dona:

—Res al farcell?

—Res.

—El plat buit.

—No tinc sort, dona.

—El que no hi ha és seny, home.

L'home es va eixugar la suor del front amb la màniga de la camisa. Es van mirar l'un a l'altre. Tots dos van fer un gest de desesperació amb el cap, i després ell se'n va anar darrere de la casa; es va dur les mans al cap i va tancar els ulls. On dormiria, però? A baix, una terra rígida i freda; a dalt, unes tenebres profundes; a casa, els nens se'n van a dormir plorant; al pati, la Plăvița rebufava de gana pels narius; ell, perseguit pels pensaments i la mala sort. «Però, i demà? Si no tindrè què posar als plats! Què faré demà? Déu em vigila, em vigila, però no es troba amb la meva dona a la porta ni ella li diu: «Vuit boques, estimat, i amb la Plăvița, nou!» Déu em vigila, però si no trobo feina i demà tampoc no tinc sort, beuré unes quantes copes d'aiguardent i me n'aniré al mercat... Ei, si vaig al mercat... Que passi el que hagi de passar, que no sentiré mai més: "Mama, tinc gana!". Aniré al mercat i robaré... el que pugui robar...»

L'home es va sobresaltar. Una veu li va dir:

—Què hi farem, si no tens sort!

—Que ets aquí, estimada?

—Sóc aquí, pensava que dormies.

—Has sentit res?

—Què vols dir?

—Res.

La dona va entrar a casa i l'home va tancar els ulls mentre murmurava:

—Que passi el que hagi de passar...! No vull sentir mai més: «Mama, tinc gana!».

—Però algú va tornar a dir:

—Què fas, si no tens sort!

—Que ets aquí, dona?

Tenebres. Ningú.

—Potser serà el dimoni! —I l'home se'n va anar a dormir murmurant:

—Faré el que sigui!...

No s'havia fet encara de dia que es va sentir una veu forta:

—Mama, el papa ha portat farina? Que jo tinc gana...

—Ni tan sols he sortit —va dir l'home, aixecant-se bruscament.

Se'n va anar sense mirar enrere. Quan va ser prou lluny, va girar el cap. Li semblava tenir la casa darrere seu ensenyant una boca morta de gana; en altres paraules, amb la

porta oberta de bat a bat. Déu santíssim, no podia ser que la casa l'estigués seguint! Va arrencar a córrer, ràpid, més ràpid, fins al pati de la casa d'un dels homes més rics del poble.

—Potser demà, perquè avui no n'hi ha, de feina.

Va anar a casa del sacerdot.

—Potser demà passat, perquè avui no n'hi ha, de feina.

—Demà, demà passat —va sospirar— però avui com m'ho faig jo per satisfer vuit boques, que amb la de la Plăvița són nou? Ei, des d'ara mateix aniré a veure el taverner, baixaré al mercat i després, que sigui com hagi de ser, perquè no tornaré mai més a casa amb les mans buides!

A la taverna va acordar la venda de la Plăvița i es va empassar la beguda que li van oferir després de tancar el tracte: cinc copes d'aiguardent, una rere l'altra. Després va sortir disparat cap a mercat.

Allà va mirar a la dreta, a l'esquerra, a les verdures, al pa, al peix, a la carn, però no hi va haver manera. Tothom estava pendent de la mercaderia i els venedors, veient que s'aturava, li preguntaven entre rialles:

—Què desitja, senyor «Humil»?

Després de voltar tot el dia, se'n va anar.

—Ni per robar no tinc sort!

Quan es preparava per anar-se'n, va veure un home, que duia una bona turca, arrossegant una bossa.

Després d'escrutar els voltants amb la mirada, li va agafar la bossa al borratxo, en va tallar els fils, la va embolicar en un farcell i se la va posar al pit i va sortir com un llamp. Quan va arribar a un descampat, ampli i desert, va voler comprovar la seva sort. Va desfer el farcell, va obrir la bossa i llavors en va sortir d'un bot un petit dimoni, que treia flames per la boca i els narius. L'home, horroritzat, va llançar la bossa i se'n va anar mentre feia el senyal de la creu i escopia cap enrere. No havia fet encara quatre passes que el farcell que duia al pit va començar a inflar-se. Va treure ràpidament el farcell, el va desfer i es va quedar meravellat veient la bossa que havia llançat.

Va obrir la bossa i el dimoni va sortir-ne de cop. Li tremolava la llengua a la boca com una flama blava. L'home va estrènyer amb força la bossa, la va posar a terra i, ajudant-se amb el taló, li va donar una puntada de peu; la bossa va esclatar com la bufeta d'un bou i va sentir com espurnejava un foc sota les sabates i s'extingia alhora que deixava una olor de sofre. L'home va respirar fondo.

—És per això que algú va dir «no robis, que veuràs el dimoni»!

No havia fet deu passes, que el farcell es va tornar a inflar. Aquesta vegada sí que va començar a suar de por. Va agafar-lo; el va palpar. La bossa del dimoni seguia dins del farcell. La va llençar, amb el farcell i tot, i va fugir.

Tan bon punt va arribar a casa, els fills se li van llançar a sobre.

—Papa, tinc gana!

—I jo!

—I jo!

L'home es va mirar el pit i va empal·lidir... Tenia la bossa, però no el farcell. I quan va acotar el cap, com si resés, la dona li va preguntar:

—Per què fas això, estimat meu? Què busques, al pit? Què has portat per als nens?

—Estimada —va dir ell—, escalfa el forn, escalfa'l fins que es posi ben vermell, que hi couré quatre pans i un porcell. —Després, en veu baixa—. Ara no t'escaparàs, maleït dimoni!

El foc cremava amb intensitat al forn. L'home no parava de resar i els fills seien feliços a taula mentre s'empassaven saliva de la gana que tenien i deien un rere l'altre:

—Quatre pans i un porcell!

—Quatre pans i un porcell!

Quan l'home va veure que el forn era vermell com el foc, va demanar una pala i va fer apartar la dona i els fills. Va posar la bossa sobre la pala, la va ficar amb compte fins al fons del forn i li va donar la volta abans de treure-la. Va agafar la tapa, va cobrir l'obertura del forn i es va apartar a un costat mentre esperava veure què passava.

No va passar gaire estona que es va sentir un espetec, com si algú disparés amb un fusell. La pedra que cobria el forn va saltar estrepitosament cap amunt, i pel forat va sortir una llengua de foc de color blau que va flotar a l'aire i es va esfumar.

—Ha esclatat el porcell —va cridar un dels nens.

—No, és que és un pa com cap altre —va dir un altre. Una flaire de pa calent va envair tot el pati.

La dona va dir al marit:

—He escalfat massa el forn, deixa'm apartar una mica la tapa.

—Obre-la —va dir l'home eixugant-se la suor i tremolant de fred.

La dona va mirar pel forat del forn i va exclamar, sorpresa:

—Ho veus, home, estava massa calent.

—Que vegi què, dona?

—Com que vegi què? S’han fet tant el porcell com els pans.

—S’han fet...?

—Però què tens, home, que em fas aquestes preguntes, com un nen espantat?

—Res! —I després de palpar-se la camisa, va agafar la bossa. Un calfred el va recórrer com un llamp des dels talons fins a dalt del cap. Després, veient com el més petit dels fills s’havia ajupit i s’empassava amb avidesa la càlida olor que sortia del forn, va mirar a la seva esposa i li va dir:

—Que passi el que hagi de passar, dona! S’han cuit el porcell i els pans?

—Com que passi el que hagi de passar? Veus prou bé que s’han cuit.

Va introduir la pala al forn i en va treure el porcell i els quatre pans.

—Estimat, dóna’m el farcell, que em servirà per agafar la safata.

—L’he perdut, estimada.

—Com que l’has perdut?

—Mira, el que és teu se’n va, i el que és del dimoni es queda.

—Però això... què podria passar?

Els nens van menjar, van quedar satisfets i se’n van anar a dormir amb el cap ben alt, dos al porxo i cinc a dins de casa.¹

L’home se’n va anar darrere de la casa, es va posar la mà sota el cap i es va anar adormint mentre somniava ramats d’ovelles, vaques, i cavalls... que eren tots seus! Li deia a la dona: «Veus com la sort existeix?» I ella li deia: «La sort és del diable».

La lluna s’havia tornat blanca com un rotlle de paper. Un torrent de llum fluïa des de l’horitzó. L’home es va despertar espantat, perquè sentia que no passaria res de bo fins que tot hagués acabat.

—Hi tornaré a donar un cop d’ull —va pensar— per agafar bé el dimoniet i escanyar-lo pel coll fins que exhali l’últim alè de vida.

Va treure la bossa i va mirar a dins. Què hi va veure? En comptes de dimoni, petites monedes d’or que brillaven com les brases d’un foc. L’home, espantat i trist, va llançar un grapat de diners cap a l’est i un altre cap a l’oest, mentre exclamava:

---

¹Delavrancea parla aquí de set nens, però al principi de la història fa referència a *nou boques* (sis nens, els dos pares i la vaca). La incoherència és al text original en romanès i es tracta d’un error de l’autor.

—Aneu-vos-en amb el dimoni, diners del dimoni!

No havia acabat de pronunciar les paraules que va veure un ramat d'ovelles blanques a l'est i un d'ovelles negres a l'oest que sorgien de la llum i les tenebres com un torrent difús i sense fi. Els seus brams havien despertat el món. Els ramats havien envaït la casa, el pati i el poble, i ja no hi cabia ni una agulla. Un pastor amb els cabells llargs i un barret semblant a una galleda es va apropar i va dir:

—Bon dia tingui, senyor, són tots vostres, des d'aquí fins on arriba la vista.

—Meus? No pot ser, si no tinc ni un rosegó per distreure la gana!

—Vostres —va respondre el pastor—, perquè el seu amo, morint-se, ens ha dit: «Allibereu-ne un des de l'est i l'altre des de l'oest, i a la casa on es creuin el ramat blanc i el negre, els regales.»

L'home es va oblidar de tot de tanta felicitat que sentia i va anar corrents a buscar la dona.

—Mira estimada, tot el que veus és nostre!

—Quin miracle del dimoni! —va dir la dona.

—Miracle de qui?

I l'home amb sort es va recordar de la bossa i va pensar: «Com podria desfer-me'n i quedar-me amb els ramats?» Es va mirar el pit. La bossa era allà, inflada i plena de monedes d'or que ell havia llançat cap als dos extrems del món. I la por és por, però l'home és home. Què va pensar? «Però, i si trec alguna cosa més de la bossa abans de fer-la desaparèixer?» Va agafar els diners i en va llançar un grapat cap al nord i l'altre cap al sud. Del nord van aparèixer ramats de vaques i del sud, grups de cavalls.

En un tancar i obrir d'ulls, havia passat de no tenir ni un grapat de farina, a ser l'home més ric del món.

—Això deu ser la sort: robar o entregar-te al dimoni... —va dir l'home amb sort, i va començar a suar.

—Que no véns a casa, home de Déu, que t'he preparat un llit ben còmode perquè descansis?

—No, estimada.

—Després el vespre és fresc, a la nit fa fred i al matí hi ha gebre. Vine a casa, home.

—L'alè de vida de les ovelles és càlid i les esquelles dels marrans em despertaran abans que el gebre cobreixi de blancor els ramats.

—Llavors dormiré amb tu, home —va dir la dona, contenta, i li va agafar la màniga de la camisa.

—No, estimada...

—De debò, home, què tenim, set boques, res important. Millor que siguin parells, perquè què ha deixat Déu sense emparellar?

Ell no va voler. La dona va entrar trista per la porta, rondinant.

—Però no em rendeixo, Déu no ho vulgui, fins que no siguin parells... Més valen catorze que set!

L'home amb sort se'n va anar darrere de la casa, es va posar les mans darrere del cap, va tancar els ulls i va començar a pensar com desfer-se d'allò que duia al pit. Pensatiu, va murmurar:

—Excavaré un forat ben, ben profund...

I de les tenebres va sentir:

—Profund... profund...

—Que ets aquí, dona? —va preguntar l'home, espantat.

Al ramat, algunes de les vaques movien les esquelles. «Ning, nang, ning, nang».

—És l'esquilla de les vaques.

Va tancar els ulls.

—I després d'excavar un forat molt profund, llençaré la bossa al fons, ben al fons, i posaré tota la terra a sobre, tota a sobre.

De les tenebres es va sentir:

—A sobre, a sobre...

—Que ets aquí, estimada? —va preguntar l'home, sobresaltat.

No va rebre cap resposta. Del ramat negre es va sentir: «Beee, beee».

—És el bel de les ovelles...

L'home amb sort va agafar la fanga, l'aixada i la pala i se'n va anar darrere de l'estable.

Va prendre les mides del terreny i després va començar a excavar. Va estar tota la nit excavant i traient terra. Fins als genolls, fins a la cintura, fins a les espatlles. El segon dia al matí, quan la dona el va venir a veure, el forat ja li treia tres pams per sobre el cap. La

suor li regalimava com si fos una esponja xopa i queia sense parar sobre la terra humida, que es desfeia en grans làmines lluent.

—Què fas, home? —va preguntar la dona, sorpresa.

—Excavo un forat del dimoni —va respondre ell sense aixecar la vista.

—No has dormit en tota la nit...

—No he dormit en tota la nit...

—No te n'aniràs al llit?

—No tinc son.

—No menges res?

—No tinc gana.

—Un got de vi?

—No tinc set.

—Però què fas, estimat meu?

—Excavo el forat del dimoni —va respondre ell, preocupat, i va clavar la pala amb tanta força que es va enfonsar en la terra fins i tot un pam del mànec.

La dona se'n va anar, resant.

—Déu no vulgui que tinguis massa sort!

I l'home, a poc a poc, es va endinsar en la terra.

Al vespre, la dona va anar fins al forat i va exclamar:

—Ei, estimat, no vols res?

—Clava una estaca on tens el peu dret, lliga-hi una corda i estén-la fins al forat. Demà, abans de trenc d'alba, rosteix un marrà i agafa una bóta de vi, que em menjaré el marrà sencer i em beuré tot el vi d'un sol glop.

Li va sortir la veu com d'un pou profund. La dona va clavar una estaca, hi va lligar una corda i amb el peu la va empènyer dins del forat; després, se'n va anar per ocupar-se del vi i el marrà.

Es va fer de nit i va deixar de sentir-se res d'enlloc. Una ombra va sortir del forat. Els gossos van començar a udolar. L'home amb sort es va ajupir i va observar el fons del forat. A les profunditats, tenebres. Va deslligar la corda. Es va dur la mà al pit. Va llançar la bossa i va parar l'orella... Els diners van sonar.

L'home va començar a llançar terra. Del fons es va sentir un crit:

—No corris, quin mal t'ha fet la sort?

L'home, espantat, no es va aturar. Del fons es va sentir una riota:

—Ha, ha, no caiguis tu també!

L'home va caure d'esquena, es va incorporar ràpidament i va llançar terra, més terra, fins que ja no es va sentir res més. A l'alba, havia omplert el forat. L'home va posar l'orella sobre la profunda tomba i va sentir, sinistres, un plor i una rialla apagada, com d'un altre món.

Llavors va córrer content fins a casa.

—Tinc gana, tinc set, tinc son!

La dona va portar el marrà i la bóta de vi.

—Menja, beu i dorm, home, però que sàpigues que set boques no són res; prefereixo que siguin parelles, més valen catorze que set!

L'home va agafar una pota de marrà, se la va dur a la boca, però es va aturar. Es va palpar el pit. La bossa era dins del farcell! Es va queda de pedra, amb el marrà a la boca.

—No menges, estimat meu? —va preguntar la dona, animant-lo.

—No tinc gana!

—No beus?

—No tinc set!

—Dorm una mica.

—No tinc son!

—Ai, la sort del dimoni! —va exclamar la dona mentre resava.

—Com ho saps? —va preguntar-li l'home, enfurismat. Es va aixecar de la taula i va sortir per la porta com un llampec.

Després d'obrir-se pas entre les seves ovelles, vaques i cavalls, es va posar a pensar i es va dirigir cap a l'església:

—Al foc, no; al forat, tampoc; la llançaré a l'altar, segur que així faré que esclatin els mals que conté.

Però en posar la mà sobre la porta de l'església, es va aturar, tremolant. Qui l'havia agafat dels cabells i l'estirava cap enrere? Va mirar per totes bandes... ningú!

—Qui em podria aturar —va cridar l'home—, qui duc a la bossa o qui és a l'església?

Va girar cua i se'n va anar desesperat, sense saber on anar. Tenia gana, set i son, i no deixava de caminar, perseguit per la sort que duia al pit.

Llavors, lluny, va trobar-se un captaire al mig del camí.

—Vell —va dir l'home—, mira'm.

El vell es va obrir els ulls amb les mans i va quedar-se una estona mirant-lo. L'home amb sort es va treure la bossa del pit i va llançar una moneda d'or cap a l'est i una altra cap a l'oest. En un tancar i obrir d'ulls, de l'est va arribar una ovella blanca com la neu i de l'oest una ovella negra com el carbó.

—Que vols, vell, que et doni aquesta bossa?

—Com no, home, com no!

El vell va agafar la bossa. En va treure les monedes d'or i va llançar-ne un grapat cap a l'est i un altre cap a l'oest. A l'est i l'oest es van recaragolar dos llamps com dos dracs, i amb els llamps van morir l'ovella blanca i l'ovella negra.

El captaire, espantat, va fer el senyal de la creu i va exclamar, tancant els ulls:

—Fora, dimoni, vés-te'n a l'infern!

—Vell —va cridar l'home amb sort—, la tens tu, la bossa?

—No, aparta't, no en vull saber res!

—La tinc jo, al pit —va respondre l'home, i va començar a fugir.

Les comes li havien fet figa de fugir, quan es va trobar davant d'un riu. Desesperat, va saltar i es va llançar de cap al mig del corrent. No havia recorregut encara un metre que l'aigua el va impulsar cap amunt, i va surar com una bombolla.

—Ni ofegar-me, no aconsegueixo!

Abatut per la fatiga, ensangonat pel camí, espantat per la sort, se'n va tornar a la taverna del seu poble. Quan va entrar per la porta, els homes es van treure el barret, les dones van fer una reverència i un home vell li va dir:

—Salut i sort!

—Salut, sí, però la sort... que se'n vagi amb el diable! —va respondre l'home, i va demanar una bona gerra de vi.

Va posar la boca a la gerra i s'ho va beure tot fins al fons sense mirar als altres, que l'observaven amb devoció, com si fos l'home més ric del món. Va demanar una altra gerra i se la va beure sense agafar aire per respirar.

—Deixa que els homes beguin, que beguin tot el que vulguin!

—Sort! —va dir una dona vella.

—Dona, que se'n vagi amb el diable, la sort! —va exclamar ell, mirant-la amb uns ulls vermells, com si ploressin sang.

I va beure més, i més, i més. Amb prou feines es podia mantenir dret. Va llençar el barret, es va treure l'armilla, va agafar la bossa del pit, va obrir-la i la va posar sobre el taulell. Les monedes d'or van dringar com si tinguessin vida pròpia.

—Mireu —va dir ell, petant-se de riure—, ens ho beurem tot!

Un noi es va apropiar de la bossa.

—Renoï! Com brillen! Semblen els ulls d'una verge!

—I ara! —va murmurar una vella geperuda—. Els diners són els ulls del diable!

—Com ho saps? —va preguntar ràpidament l'home amb sort, apartant-se la gerra de vi de la boca—. Dóna'm aiguardent, una bona gerra d'aiguardent, a mi i a la vella, que és el cavall del diable!

—Com ho saps? —va dir la vella, i es va treure d'entre els llavis negres, com l'ullal d'un gat, una dent punxeguda.

I va beure i beure, i va començar a cantar, a fer crits, a jugar, fins que va arribar un moment que va parar i va observar durant una estona la rotllana que s'havia format al seu voltant. Tenia el cap bullint.

—Ei, bona gent —va dir ell, posant-se la mà a la cintura—, sabeu què? Que Déu ens cobreixi de sort!

—I ara! Què diu! —van respondre tots alhora.

—Ei, bona gent, sabeu què? Vull ofegar-me i no puc, perquè suro com una bombolla!

—Sí, és clar!

—Ei, bona gent, sabeu què? Em vull tallar el coll i no puc, perquè el ganivet no m'entra!

—Quines ximpleries!

—Això s'haurà de veure! —va dir la vella geperuda, obrint la boca d'orella a orella.

L'home es va treure el ganivet de la cintura i se'l va clavar al coll.

El ganivet se li va clavar com si fos un drap, li va entrar per davant i li va sortir per darrere. La sang va borbollar i l'home es va desplomar, llarg i pesat com un tronc.

Tots es va quedar de pedra. La porta del local es va obrir i tancar sense que ningú sortís. A fora es va sentir una rialla aguda: «Hi, hi, hi!». Després, una veu:

—On és la bossa?

Tots van empal·lidir i van començar a resar, espantats, mentre murmuraven:

—Qui ha rigut?

—On se n'ha anat la bossa?

—Era aquí i l'he perdut de vista.

—I la vella, on és?

—Quina vella?

—La que tenia una dent a la boca i una gepa a l'esquena?

—Jo l'he vista —va assegurar un nen, tremolant de por com una fulla—, ha entrat a la paret com si l'hagués xuclat un remolí!

Un vell va treure el ganivet del coll de l'home.

—És fred com el gel.

—S'ha deslliurat de la sort.

—I qui es quedarà amb tota la seva fortuna?

—Els altres.

—Què? No sabeu... —va dir un vell amb una barba que li arribava fins a la cintura— no sabeu que ningú no té sort per a ell mateix? La sort és del diable: t'arriba a tu perquè els altres la facin servir...

La dona va plorar la mort del seu home, però amb tantes ovelles, vaques i cavalls, aviat es va consolar. I no es va aturar fins que va passar de set fills a catorze, que abans que no tenir parella... més valen catorze que set...

4. Problemes de traducció

Tot i que tant el català com el romanès són llengües romàniques i, per tant, tenen un origen comú, han tingut una història i una evolució molt diferents que fan que hi hagi contrastos importants. Així, per exemple, mentre que el català es troba en una zona envoltada per llengües com el castellà o el francès, també romàniques, el romanès ha quedat aïllat i ha entrat en contacte amb llengües eslaves, que hi han exercit una forta influència.

Això, unit al llenguatge sovint antiquat del text traduït, que data de finals del segle XIX, i al caràcter popular del relat, amb un llenguatge de caràcter oral i nombroses referències culturals, ha fet que no hagi estat una traducció senzilla. La documentació, l'ús de diccionaris i gramàtiques i el suport de la tutora han estat imprescindibles per desgranar tot el sentit del text original i poder-lo traduir correctament.

Una de les primeres decisions preses durant la traducció ha estat establir les equivalències entre els temps verbals de passat del català i del romanès. Per al pretèrit perfect simple del romanès, que generalment es fa servir en el llenguatge escrit i que a *La sort del diable* narra la trama, s'ha optat pel pretèrit perfect perifràstic del català per ser molt planer i assequible per al lector. Ara bé, tot i que el passat que apareix als diàlegs del text en romanès és teòricament un pretèrit perfect compost amb el mateix valor que el simple, la majoria de vegades no representa el mateix grau d'anterioritat, ja que fa referència a accions que tot just han acabat. En romanès no existeix un temps equivalent al pretèrit indefinit del català; es fa servir el pretèrit perfect compost o el pretèrit perfect simple i si cal emfasitzar aquesta immediatesa, es recorre a adverbis temporals o a construccions que resolguin l'ambigüitat. Per aquesta raó, com que en català sí que existeix aquest temps verbal específic per a accions recents, s'ha decidit fer servir el pretèrit indefinit quan l'acció és immediata o recent, i el resultat en català és més genuí.

Només començar la traducció del text, a la primera intervenció, l'expressió «e noroc» ja ha resultat ser un maldecap. Tot i que en un principi s'havia traduït com «tenim sort» («e» és literalment «és», però no s'entenia en català), més endavant es va plantejar traduir l'expressió amb el verb «haver-hi», que és l'altre ús que té aquest verb en romanès. Després de veure que tenia molt més sentit així, la solució final ha estat «la sort existeix», que recull tot el significat de l'original de la millor manera possible. A més, tenint en compte que aquesta frase apareix diverses vegades al llarg del text i defineix la trama, ajuda a orientar el lector.

Una altra frase conflictiva ha estat, més endavant, «*ăl din pungă, sau ăl din biserică?*». En aquesta escena, el protagonista, fart de no poder desfer-se de la bossa maleïda, decideix anar a una església per intentar trencar el pacte amb el diable. Quan arriba a la porta sent que algú l'estira dels cabells perquè no hi entri i, després de no veure ningú, es pregunta qui deu ser el responsable. Literalment, «*ăl*» equivaldria al pronom feble «el», però en

català podria entendre's que es parla d'objectes (dels diners que hi ha a la bossa, per exemple) i no de Déu i el diable. Per aquesta raó, la solució ha estat reformular la frase amb el pronom «qui», que només serveix per a persones o elements humanitzats («qui duc a la bossa o qui és a l'església?»).

La sort del diable és un conte de caràcter popular, i no només és una representació fidel de la Romania rural de finals del segle XIX si tenim en compte els personatges i el seu entorn, sinó també des d'un punt de vista lingüístic. Els personatges fan servir vocabulari senzill i regional, així com estructures gramaticals no gaire complexes. S'ha cregut oportú no buscar equivalents dialectals en català i mantenir el to regional amb l'ús d'un lèxic planer i construccions sintàctiques pròpies del català oral. Si bé el resultat no correspon totalment amb l'original, compleix la funció de reflectir una societat rural basada en les creences populars i la religió.

Aquesta Romania rural també marca la seva presència al text a través de la riquesa lèxica de la llengua romanesa per descriure elements quotidians del camp: al text en romanès es fan servir tres paraules diferents («turmă», «cireadă» i «herghelie») per a parlar dels ramats en funció de si són d'ovelles, vaques o cavalls, respectivament, i també es descriuen les diferents fases del cultiu de la terra i les eines necessàries amb molt de detall i paraules específiques. En català no ha estat possible trobar en tots els casos paraules equivalents fora de l'àmbit tècnic, i s'ha tendit a condensar aquestes enumeracions en els casos més problemàtics per mantenir la fluïdesa del text.

De manera similar, s'han prioritzat la fluïdesa del text en català en el cas dels referents culturals. Així doncs, s'ha descartat un ús exotitzant de paraules com «pastramă» (un tipus de carn) o «fasole» (fesos) a favor de mots més genèrics en català però que reflecteixen millor la situació que es descriu en romanès; al mercat, doncs, el protagonista hi troba «carn» i «verdures». També hi ha altres personatges típics de la societat rural romanesa de l'època, com el «chiabur», per als quals no hi ha un equivalent en català. En aquest cas s'ha buscat una paraula catalana («terrinent») que fos s'apropés el màxim al significat original.

En alguns casos ha calgut també adoptar lèxic en català adequat a la situació social i econòmica dels personatges. Per exemple, durant la primera meitat de la història, quan el pare de la família no aconsegueix alimentar els seus fills, els nens intervenen moltes vegades i es dirigeixen als pares. Tenint en compte que és una família molt pobra i de pagesos, seria estrany que els nens parlessin de «pare» i «mare». Per aquesta raó, s'ha optat per «papa» i «mama», que són molts més familiars i adequats a una situació com la de la història. En un altre moment de la història, quan el pare porta els pans i el porcell per als nens, un d'ells s'emociona per com és el pa. Si bé en un principi s'havia plantejat que el nen digués que el pa era «magnífic», difícilment un nen petit del camp coneixeria una paraula així, i s'ha decidit fer servir l'expressió «com cap altre».

A part de la ruralitat, l'altre pilar de la societat romanesa descrita a *La sort del diable*, com s'ha esmentat anteriorment, és la religió. L'antagonista de la història es basa en

la religió, i tots els personatges actuen a partir de les seves creences o parlen fent-hi referència. Segons els diccionaris bilingües consultats, gairebé tots els verbs relacionats amb la religió tenen com a equivalent «resar», però en realitat denoten comportaments molt diferents, des de fer literalment el senyal de la creu a simplement exclamar alguna cosa. Per a traduir-los, s'ha optat per buscar la millor solució per a cada cas en concret, generalment conservant el caràcter religiós però intentant no forçar massa el text en català. Paral·lelament, també s'han intentat conservar les expressions que fan referència a la religió, com quan algú parla d'unes monedes que «semblen els ulls d'una verge». Tot i que és una comparació una mica estranya, algú altre respon que els diners «són els ulls del diable», fent referència a la mala fortuna que comporta pactar amb el diable, per la qual cosa s'ha decidit conservar l'expressió.

Les diferències culturals entre Romania i Catalunya han fet que en alguns casos hagi estat complicat arribar a entendre tot el que narra l'autor al text en romanès. Veient que a casa té massa boques per alimentar, el pare de la família es dirigeix a la taverna del poble, on acorda vendre la Plăvița, la vaca. Tot i que ja resulta sorprenent que la vengui sense tenir-la present allà, el xoc cultural real és el que passa després: l'home beu unes quantes copes d'aiguardent. No les paga, però, amb els diners que rep de la venda; la beguda és un oferiment que se li fa després de tancar el tracte, és una tradició. S'ha decidit traduir-ho de manera descriptiva, integrant l'explicació de manera natural dins del text.

En un moment de la història, Delavrancea narra com havent sopat, els nens se'n van a dormir. Tot i que des del principi de la història fa referència a vuit boques en total (i la vaca que en fa nou), aquí parla de set nens («dos al porxo i cinc a dins de casa»). Es tracta d'una inconsistència de l'autor que crida més l'atenció una mica més endavant, quan la dona assegura que prefereix catorze fills abans que set, perquè els nombres senars porten mala sort. Per tant, suposem que la xifra de set fills seria la correcta i que l'autor simplement no va planificar bé la trama i no va detectar l'error abans de la publicació. A la traducció s'ha optat per no corregir l'error però afegir una nota al peu de pàgina indicant al lector que hi ha un canvi de xifres a mitja història.

Una altra dificultat a l'hora de traduir del romanès al català, relacionada sobretot amb el llenguatge oral, ha estat l'omissió de part d'algunes paraules o de paraules senceres. El so corresponent a la vocal «î», molt tancat, es tendeix a ometre a principi o a final de paraula per agilitzar la pronunciació. En el cas dels pronoms, a més, l'elisió és obligatòria en qualsevol cas on aparegui el pretèrit perfet compost. Per tant, ha estat necessari analitzar bé les frases per desgranar-ne el significat complet. El cas de la conjunció «să» ha estat molt similar: equival a un «que» amb valor de subordinació en català, però en funció del verb de l'oració principal pot indicar finalitat, concessió o condició, entre d'altres. A vegades el verb principal s'havia elidit, i ha calgut parar atenció per trobar el sentit més adequat per a aquestes subordinades.

La repetició d'elements com la conjunció copulativa «și», que introdueix moltes oracions del text en romanès, també té un caràcter molt visible al text en romanès. Si bé algunes vegades sí que s'ha optat per traduir-la, la majoria de vegades s'ha elidit perquè

forçava massa el text en català. És similar al cas de «ba», un adverbí que apareix molt sovint a l'inici d'una oració per remarcar una opinió o donar-hi més èmfasi. No té una traducció exacta al català, i s'ha decidit recórrer a diverses opcions en català, com la conjunció «que».

Els verbs de dicció també suposen un cas important de repetició. Al text en romanès pràcticament no es fa servir cap altre verb a part de «zice», «dir» en català; verbs com «murmura» o «întreba» apareixen molt puntualment. Tot i que és probable que es tracti d'una estratègia de l'autor en línia amb el «poporanism» que busqui no florir gaire el text, limitar-se a un sol verb en català dóna molt poca naturalitat i massa repetitivitat al text. Per aquesta raó, s'ha optat per fer servir un ventall més ampli de verbs com «preguntar», «comentar» o «respondre», entre d'altres. La intenció no ha estat trencar amb l'estil de l'autor, sinó adaptar la llengua a un model més funcional en català.

També tenen un caràcter eminentment oral la gran quantitat de frases fetes que es fan servir en el text en romanès. Els coneixements limitats i la dificultat per trobar definicions d'aquestes expressions han complicat la tasca de traducció, però gràcies sobretot a l'ajuda de la tutora se n'ha pogut desgranar el significat real. Una vegada identificades i conegudes les frases fetes, s'ha buscat un equivalent en català per a cadascuna amb l'ajuda del *Diccionari de sinònims de frases fetes*,¹ obra de referència del refranyer català, i d'aquesta manera s'ha conservat el caràcter entranyable i popular del romanès. També ha estat un recurs útil per a situacions on realment no hi havia una frase feta al text original però l'efecte valia la pena, com quan en romanès es parla d'un home «beat mort» (molt molt begut), que s'ha traduït com un home «que duia una bona turca». Així i tot, no sempre ha estat possible trobar una frase feta en català; quan el protagonista es planteja obrir la bossa amb el dimoni per escanyar-lo, en romanès es fa servir el verb «plesni» («esclatar») amb el significat de «matar». En català existeix l'expressió «fer un pet com una gla», però en aquest cas no quedaria clar que l'estaria matant. Finalment, s'ha reformulat més lliurement amb l'expressió «exhalar l'últim alè de vida», que concorda amb l'acció anterior d'escanyar.

En altres ocasions, el problema no ha estat la dificultat del romanès, sinó trobar en català una bona traducció que no donés lloc a confusions o ambigüitats. A l'escena final, quan el protagonista es clava el ganivet al coll, l'autor diu en romanès que el travessa «de coló până dincolo». La primera traducció, «d'un costat a l'altre», era més literal però podia donar lloc a dubtes («costat», en sentit anatòmic, té un significat diferent). La solució final ha estat «li va entrar per davant i li va sortir per darrere», molt més visual i clara. Al llarg del text també s'han reformulat altres expressions no només per evitar confusions, sinó per facilitar-ne la lectura. Per exemple, hi ha un moment on un dels nens pregunta a la mare si «ha portat farina», en tercera persona i sense subjecte. Només pel context es pot entendre que fa referència al pare (que encara està dormint), per la qual cosa s'ha afegit un subjecte inexistent a l'original per millorar la comprensió.

---

¹ESPINAL, M.T., 2006. *Diccionari de sinònims de frases fetes*. Segona edició revisada. Barcelona: Servei de publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Els gerundis són una altra estructura que ha comportat canvis per millorar la comprensió del text en català. Tot i que tant en romanès com en català indiquen una temporalitat contínua, en alguns casos la traducció tenia un valor de posterioritat que no és propi del català, però que per desgràcia s'ha estès molt per la interferència de l'anglès. S'ha resolt l'ambigüitat estudiant cada cas en concret; en alguns casos s'ha pogut mantenir el gerundi, i en altres s'ha canviat el temps verbal amb l'ajuda de conjuncions com «mentre» o «ahora que».

Una dificultat molt curiosa ha estat la traducció de «Sărăcilă», un nom que fa servir un venedor del mercat per referir-se al protagonista de la història. Es tracta d'un nom inventat sense significat real, però que s'assembla molt a «sărac», l'adjectiu «pobre». Clarament, hi ha un joc de paraules de l'autor per fer notar cert to burleta per part del venedor. El més fàcil seria no traduir-lo, però es perdria el matís. Trobar una solució que es pogués donar per bona ha estat molt difícil, però al final s'ha trobat «humil», un adjectiu equivalent a «sărac» que bé podria funcionar com a cognom. El resultat ha estat «senyor Humil», amb un ús puntual de les cometes per donar a entendre més explícitament que el venedor parla amb segones intencions.

Tampoc ha estat fàcil traduir l'expressió «să trăiești» que diu el pastor que porta els ramats d'ovelles al protagonista per dir-li que són totes seves. En un principi s'havia pensat en un sentit més literal (prové del verb «trăi», «viure»), però en realitat es tracta d'una manera de saludar equivalent a «salut», la salutació romanesa més coneguda. Després de pensar diverses opcions, s'ha triat «bon dia tingui» com a solució.

Sens dubte, però, el problema de traducció més important ha estat la falta de recursos bilingües amb els quals poder revisar la traducció. Malgrat l'existència d'un diccionari romanès-català, conté informació limitada i està enfocat al lèxic més habitual i modern; per tant, resulta poc útil per a traduir un text del segle XIX. Els recursos d'altres combinacions de llengües (romanès-castellà i romanès-anglès) han estat d'ajuda, però la majoria de vegades s'ha recorregut a diccionaris monolingües de romanès, que sí que inclouen variants regionals com les del text i tota mena d'exemples i dades detallades. També ha estat molt útil la informació que proporcionen sobre conjugacions i declinacions per esbrinar possibles formes modernes d'algunes paraules, que posteriorment s'han pogut trobar en altres diccionaris.

Els recursos documentals sobre la cultura i la història de Romania, molt útils per entendre millors algunes parts del text, tampoc no han estat fàcils de localitzar. Tot i que a internet hi ha força informació, sovint no s'indica la font d'origen i això ha dificultat la tria de les millors obres de referència. En molts casos, fins i tot, es tractava de llibres realment antics i impossibles de trobar fora de les biblioteques de Romania. Afortunadament, a la petita secció sobre Romania del Servei de Biblioteques de la UAB s'han trobat llibres de qualitat que han estat d'ajuda durant la traducció i també han servit de base per entendre i descriure el context històric del relat.

Finalment, ha estat necessari canviar la puntuació de bona part dels diàlegs. A diferència del català, en romanès es fan servir comes per delimitar l'estil directe als diàlegs, cosa que fa que a vegades sigui necessari parar atenció per veure què diu el personatge i què no. A part d'adaptar els diàlegs amb guions llargs, s'han afegit salts de línia en algunes intervencions que en romanès apareixien dins d'un paràgraf per evitar un estil heterogeni i poc coherent. De manera similar, s'han modificat les cometes; en una escena hi ha intervencions dins d'una altra intervenció i en romanès es feien servir en tots dos casos les cometes dobles, la qual cosa era molt confusa. En català s'ha establert una jerarquia fent servir les cometes angulars per a les intervencions principals, i les cometes dobles per a les intervencions dins d'una altra intervenció.

5. Conclusions

Aquest treball de fi de grau representa el meu primer projecte real de traducció literària, no només des del romanès. Tot i que el caràcter eminentment pràctic del grau de Traducció i Interpretació ja havia comportat la realització de tasques de traducció literàries i de caràcter més general (com el cas de l'estada de pràctiques en una editorial, que va tenir també una durada més llarga), la traducció de *La sort del diable* ha estat la primera traducció literària que ha resultat en un producte totalment acabat i llest per a la publicació.

Malgrat la por inicial a emprendre una traducció del romanès pels coneixements lingüístics limitats i el desconeixement de molts elements culturals i històrics de Romania, es va plantejar aquesta traducció com un repte personal per a obrir la ment i descobrir un món literari desconegut. A més, el fet que hagin expirat els drets d'autor d'aquest relat i hagi passat al domini públic obre la porta a una futura publicació de la traducció perquè qualsevol lector interessat també pugui gaudir de la història i descobrir la literatura romanesa de finals del segle XIX. L'obra traduïda ja s'havia triat expressament amb aquesta intenció, però aquesta particularitat també ha servit per prendre's la traducció molt més seriosament i dedicar-hi més esforços.

Cal reconèixer que el temor a traduir un text com aquest no existia perquè sí: es tracta d'un relat de fa més de cent anys, amb gran quantitat de referents culturals i un llenguatge regional i sovint antiquat; les dificultats eren inherents. La traducció ha estat un procés llarg, molt més del que es podria esperar en un encàrrec real d'un traductor professional més experimentat, però també ha estat una experiència magnífica que m'ha aportat molt com a traductor, tant professionalment com personalment.

D'una banda, la traducció de *La sort del diable* m'ha ensenyat a treballar gairebé a cegues, sense referents previs: per desgràcia, Romania segueix sent un país àmpliament desconegut i «poc interessant» per a molts estudiosos, i el romanès continua sent una mena de «germà oblidat» entre les llengües romàniques. No ha estat fàcil trobar els recursos adequats per a traduir, i ha calgut fer una recerca extensiva de llibres d'història, diccionaris i altres ajudes. Gràcies a la necessitat de superar les dificultats he adquirit coneixements de romanès molt útils per a la traducció que d'altra manera segurament no hauria obtingut.

De l'altra, aquest mateix procés de traducció també m'ha fet créixer com a persona. M'ha ensenyat a ser un constant i a no desanimar-me davant dels obstacles que puguin aparèixer en el camí; els problemes de traducció i els xocs culturals han estat recurrents durant tota la traducció, però finalment s'ha trobat la manera de resoldre totes les dificultats. També ha servit per valorar molt més els esforços propis i m'ha aportat seguretat i confiança per emprendre nous reptes en el futur.

En definitiva, tot el procés de traducció de *La sort del diable*, des de les primeres cerques de documentació fins a l'última revisió, ha estat un èxit i una vivència que de ben segur marcarà futures traduccions. Només queda desitjar que tot plegat hagi valgut la pena de cara als lectors interessats i que la feina feta sigui, per a molts, el primer pas en la descoberta de l'interessant món de la literatura en romanès.

6. Agraïments

Voldria donar les gràcies a la tutora d'aquest treball de fi de grau, Maria Ioana Alexandrescu, no només pel seu suport inestimable al llarg de tot el procés de redacció del treball, sinó per haver estat la meva porta d'entrada a la cultura romanesa gràcies al seu lectorat de romanès. Sense la seva il·lusió i motivació incansables per difondre la llengua i la cultura del seu país d'origen segurament no m'hauria plantejat estudiar el romanès, i molt menys traduir un relat d'un autor tan reconegut com Barbu Ștefănescu Delavrancea.

També vull agrair el suport de tots aquells coneguts, amics i persones estimades que, tot i saber que aquesta traducció no era gens fàcil, no han deixat mai d'animar-me perquè no em rendís; als professors que al llarg dels darrers quatre anys m'han aportat coneixements de valor inestimable; i a la Universitat Autònoma de Barcelona per tots els recursos indispensables que ha posat al meu abast.

7. Bibliografia

- ACADEMIA ROMÂNĂ, 2008. *Marele dicționar ortografic al limbii române*. S.l.: Editura Litera Internațional.
- ACADEMIA ROMÂNĂ; INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ «IORGU IORDAN - AL. ROSETTI», 2016. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Segona edició revisada. S.l.: Univers Enciclopedic Gold.
- BOJOR, Florin I., 2008. *Diccionari català-romanès - Dicționar român-catalan*. 2a edició. Barcelona: Griselda Bonet Girabet.
- CALINESCU, George, 2003. *Istoria literaturii române: de la origini pâna în prezent*. Bucurest: Semne.
- DELAVRANCEA, Barbu Ștefănescu, 2007. *Neghiniță: poveștiri si povești*. Bucurest: Corint. Clasici români, 17.
- Dexonline - Dicționar explicativ al limbii române* [en línia]. [Consulta: 10 maig 2018].
Disponibile a: <https://dexonline.ro>.
- ESPINAL, M. Teresa, 2006. *Diccionari de sinònims de frases fetes*. Segona edició revisada. Barcelona: Servei de publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- GEORGESCU, Vlad; CALINESCU, Matei, 1991. *The Romanians: a history*. Columbus: Ohio State University Press.
- GINEBRA, Jordi; MONTSERRAT, Anna, 2009. *Diccionari d'ús dels verbs catalans*. Barcelona: Educaula. Aula, 12.
- HITCHINS, Keith, 1994. *Rumania 1866-1947*. Oxford: Clarendon. Oxford history of modern Europe.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 2017. *DIEC2* [en línia]. [Consulta: 10 maig 2018].
Disponibile a: <https://dlc.iec.cat>.
- OTETEA, Andrei; MACKENZIE, Andrew, 1985. *A Concise history of Romania*. Londres: R. Hale.
- SADOVEANU, Mihail, 1910. Cărți pentru popor. Cumpăna, vol. 1, no. 14, pp. 209-212.
- STOICA, Stan, 2008. *Dicționar biografic de istorie a României*. Bucurest: Editura Meronia.
- ZALIS, Henri, 1972. *Poporanismul în literatura română*. Bucurest: s.n.

Annex: Text original – *Norocul dracului*

— Ba e noroc!

— Ba nu e noroc!

— Ba e noroc, muiere!

— Ba nu e, mă omule, nu!

— Adică, nu muncesc eu, femeie?

— Ba muncești pentru unul, și noi suntem opt guri, și cu Plăvița, nouă.

Și Plăvița mugii, și patru copii mărunți începură să strige:

— Mi-e foame!

— Și mie mi-e foame!

— Și mie!

— Și mie!

Omul vărsă un ștergar cu mălai în copăița femeii.

— Scutură ștergarul.

— L-am scuturat.

— Copaie plină, copaie pe jumătate, copaie pe sfert, și azi să lingi fundul copăii. Opt guri, opt, și cu Plăvița, nouă!

Și Plăvița, parc-ar fi înțeles, mugii de după casă, mestecând un cocean uscat, iar copiii începură să plângă.

— Că mie mi-e foame!

— Și mie!

— Ba și mie!

Omul se uită lung, se scărpină în cap, băgă ștergarul în sân și plecă zicând:

— Ba e noroc, dar n-am eu noroc.

Iar femeia din prag îi strigă:

— Ba nu e și nu e, omule! Dacă muncești, e, dacă nu muncești, nu e.

Și omul plecă să caute de lucru, dar se tot gândea: "Nu e, zice ea; cum nu e? dacă n-ar fi, n-ar fi lumea cum e. Eu n-am arat, n-am săpat, n-am prășit, n-am plivit ca ceilalți? Ba da, și ogorul meu a ieșit sterp; piatra pe mine m-a bătut; și, rămas numai cu mâinile, muncesc, și nimeni nu mă crede; iar când la măsurătoarea muncii, lucrul meu scade, și făina din copaii scade, și foamea copiilor crește".

Se duse la arendaș.

— Nu e de lucru, omule.

Bătu la ușa popii.

— Nu e de lucru, omule.

Dete pe la un chiabur.

— Am destui argați, omule.

Se opri la cârciumar.

— Pe rachiu, ar fi ceva de săpat.

— Să fie pe mălai.

— Pe mălai nu e.

Și omul, întorcându-se acasă, auzi de departe:

— Mamă, eu nu m-am săturat !

— Nici eu!

— Nici eu!

Și nici Plăvița, care mugea, colindând bătătura uscată, fără firicel de iarbă verde. În prag, muierea:

— Nimic în ștergar?

— Nimic.

— Copsa goală...

— N-am noroc, femeie.

— Nu e minte, omule.

Omul își șterse fruntea de nădușeală cu mâneca cămășii. Ea se uită la el, el se uită la ea. Ea dete din cap, el dete din cap, apoi se duse după casă, își făcu mâna căpătâi și

închise ochii. Dar unde să adoarmă? Jos, pământul tare și rece; sus, întuneric adânc; în casă, copiii adorm plângând; în curte Plăvița pufăie pe nări a foame; și el, prigonit de gânduri și de nenoroc. "Dar mâine? Dacă n-oi avea ce scutura în copăie? Ce mă fac mâine? Dumnezeu e sus, e sus, dar nu pe el îl întâmpină muierea în prag și nici nu-i zice: "Opt guri, măi omule, și cu Plăvița nouă! Dumnezeu e sus, dar de n-oi găsi de lucru, de n-oi avea noroc nici mâine, beau câteva rachiuri și mă duc la târg... Ei, și dacă mă duc la târg?... Fie ce-o fi, și să nu mai aud: "Mamă, mi-e foame!"Mă duc la târg și fur... ce-oi putea fura"...

Omul tresări. Cine-i zisese:

— Ce să faci, dacă n-ai noroc!

— Tu ești, muiere?

— Eu, socoteam că dormi.

— Ai auzit ceva?

— Ce s-aud?

— Nimic.

Și femeia intră în casă, și omul închise ochii mormăind:

— Ce-o fi să fie!... Să nu mai aud: "Mamă, mi-e foame!"Dar cine i-a zis iar:

— Ce să faci, dacă n-ai noroc!

— Tu ești, femeie?

Întuneric. Nimeni.

— Doar n-o fi dracul! Și omul adormi mormăind:

— Ce-o fi să fie!...

Nu se crăpase bine de ziuă, și o gură mare se auzi:

— A venit cu mălai, mamă, că mi-e foame...

— Și eu nici n-am plecat, zise omul sărind drept în picioare. Și plecă fără să se uite îndărăt. Și tocmai de departe își întoarse capul. Casa i se părea în spate, cu gura căscată, adică cu ușa dată de perete. Ce Dumnezeu sfântul, doar nu s-o fi ținând casa după el! S-o luă la picior, iute, mai iute, până la curtea ciocoiului.

— Poate mâine, că azi nu e de lucru.

La taica părintele.

— Poate poimâine, că azi nu e de lucru.

— Mâine, poimâine, zise el oftând, dar astăzi cu ce potolesc eu opt guri și cu a Plăviței nouă? Ei, de-acum la cârciumar, la târg, ș-apoi, ce-o fi să fie, că cu mâna goală nu mă mai întorc acasă!...

La cârciumă arvonii pe Plăvița și-i bău aldămașul: cinci rachiuri unul după altul. Și glonț la târg.

La târg se uită în dreapta, se uită în stânga, la fasole, la pâine, la pește, la pastramă, dar nu fu chip. Toți își cuprindeau marfa cu ochiul. Și negustorii, cum îl vedeau oprindu-se, îl întrebau râzând:

— Ce poftesti, nea Sărăcilă?

După ce se învârti toată ziua, plecă.

— Nici la furat n-am noroc!

Când să treacă ștreaja târgului, un creștin, beat mort, își târa punga după el.

Omul, după ce privi în toate părțile, puse mâna pe pungă, îi rupse băierile, o înfășură în ștergar, o băgă în sân, și la picior. Când ajunse într-o câmpie, întinsă și pustie, vru să-și vadă norocul. Desfăcu ștergarul, întinse gura pungii, ș-odată zvâcni din ea un drac mic, c-o limbuliță de foc ce-o scotea pe gură și pe nări. Omul, speriat, aruncă punga și plecă făcându-și cruce și scuipând îndărăt. Nu făcu însă câțiva pași, și ștergarul din sân începu să se umfle. Scoase repede ștergarul, îl desfăcu și se minună văzând punga pe care o aruncase.

Deschise punga, și dracul, țâști! Tremurând limba în gură ca o vâpaită albastră. Omul strânse bine punga la gură, o puse jos și, potrivit călcâiului, îi trase una cu sete, că punga plesni ca o bășică de bou și un foc pâlpâi sub opincă și se stinse, risipind un miros de pucioasă.

Omul răsuflă.

— De-aia a zis cine a zis: să nu furi, că vezi pe dracul!

N-apucă să facă zece pași, și ștergarul iar se umflă. De astă dată îl trecură nădușelile. Scoase ștergarul; îl pipăi. Punga dracului tot în ștergar. O aruncă, cu ștergar cu tot, și o rupse de fugă.

Cum ajunse acasă, toți copiii îi ieșiră înainte.

— Tată, mi-e foame!

— Și mie!

— Și mie!

Omul se uită în sân, îngălbeni ca ceara... Punga în sân, ștergarul nu. Și pe când se închina, femeia îl întreba:

— Ce mi te-nchini, mă omule? Ce te uiți în sân? Ce-ai adus copiilor?

— Muiere, zise el, să arzi cuptorul, să-l arzi pân' s-o face roșu, că am să coc patru pite ș-un purcel. Apoi, mai încet: Acu n-ai să scapi, dimon împelițat!

Duduia focul în cuptor. Omul se închina mereu, iar copiii săreau veseli împrejurul mesei, înghițeau cu poftă și ziceau pe rând:

— Patru pite ș-un purcel!

— Patru pite ș-un purcel!

Când omul văzu că cuptorul e roșu ca focul, ceru o lopată și goni pe toți de lângă dânsul. Puse punga pe lopată, o vârî binișor până-n fundul cuptorului și o răsturnă, trăgând lopata înapoi. Luă capacul de pământ și-l potrive în gura cuptorului și se dete la o parte, așteptând să vadă ce are să se întâmple.

Nu trecu mult, și-odată s-auzi o pocnitură ca de pușcă. Piatra din creștetul cuptorului sări în sus zbârnâind, și o limbă albastră de foc ieși pe gaură, flutură în văzduh și pieri.

— A plesnit purcelul, strigă un copil.

— Ba vreo șoimănă de pită, zise altul. Un miros de pâine caldă se împrăștie în toată curtea.

Femeia zise omului:

— Prea am ars cuptorul, să crap nițel capacul.

— Crapă-l, zise omul, ștergându-și nădușeala și tremurând de frică.

Femeia se uită pe gura cuptorului și zise mirată:

— Vezi dumneata, a fost prea iute.

— Ce să văd, muiere?

— Ce să vezi? S-a copt și purcelul, și pitele.

— S-au copt?...

— Dar ce ai, omule, de-ntrebi așa, ca un copil speriat?

— Nimic!... Și, pipăindu-se, dădu de pungă. Un fior rece îi fulgeră din călcâie și până în creștetul capului. Apoi, văzând pe cel mai mic dintre copii cum se așezase pe vine și sorbea cu lăcomie mirosul cald din gura cuptorului, se uită la nevastă și îi zise:

— Ce-o fi să fie, muiere! S-au copt purcelul și pitele?

— Cum, ce-o fi să fie?! Vezi bine că s-au copt. Și vârând lopata în cuptor scoase purcelul, apoi cele patru pite.

— Omule, dă-mi ștergarul ca să ridic tava.

— L-am pierdut, muiere.

— Cum l-ai pierdut?

— Vezi că ce e al tău se duce și ce e al dracului rămâne.

— Dar asta... ce-o mai fi?

Copiii mâncară, se săturară și adormiră cu fețele în sus, doi pe prispă și cinci în casă.

Omul se dete după casă, puse mâna sub cap și adormi, visând turme de oi, cirezi de vaci, herghelii de cai... Și toate ale lui! Și se făcea că zicea nevastei: "Vezi că e noroc? Îar ea se facea că-i zice: "Norocul e de la Diavolul".

Se albise luna ca un rotocol de hârtie. O apă de lumină se revărsa de la răsărit. Omul se deșteptă speriat, căci se facea că n-o să-i fie de-a bună până la isprăvit.

"Să mă uit încă o dată în ea, se gândi el, să-l apuc bine pe spiriduș și să-l strâng de gât pân-o plesni."

Scoase punga. Se uită în ea. Ce să vadă? În loc de dimon, bănuți de aur, ce luminau ca jăraticul. Omul, și speriat, și necăjit, aruncă un pumn de bani la răsărit și altul la apus, zicând:

— Duceți-vă dracului, banii dracului!

N-apucă bine să sfârșească cuvântul, și zări de la răsărit turme albe și de la apus turme negre ce izvorau din lumină și din neguri ca niște ape crețe și nemărginite. De behăitul lor se deșteptase lumea. Turmele cuprinseră casa, învăluiră curtea, încinseră satul și nu le mai încăpea locul. Un cioban, cu plete lungi și cu căciula ca o căldare, se apropie și zise:

— Să trăiești, jupâne, ale d-tale sunt toate de-aci până unde bate ochiul.

— Ale mele? Nu se poate! Eu n-am după ce bea apă!

— Ale d-tale, răspunse ciobanul, căci stăpânul lor, murind, ne-a zis nouă: "Porniți, unii din răsărit și alții din apus, și la casa unde se vor întâlni turma albă cu turma neagră, alei case să le dăruiți".

Omul uită tot de bucurie și alergă la nevastă.

— Fă muiere, tot ce vezi este al nostru!

— Ei, minunea dracului! zise muierea.

— Minunea cui? Și omul cu noroc și-aduse aminte de pungă și se gândi: Cum aș scăpa eu de ea și să rămân cu turmele?"Se uită în sân. Punga, acolo, umflată și îndesată cu bănuții de aur pe care îi aruncase el în două părți ale lumii. Și frica, frică, dar omul, om. Ce se socoti el? "Dar dacă aș mai scoate ceva din pungă până să scap de ea?"

Și luă banii, și un pumn îl aruncă spre miazănoapte și altul spre miazăzi. Și din miazănoapte porniră cirezi de vaci, și din miazăzi, herghelii de cai.

Când deschisese ochii n-avea un pumn de mălai, când fu să-i închidă, era cel mai bogat om din lume.

— Asta trebuie să fie norocul: ba furi, ba te dai dracului!... zise norocosul, și îl trecură nădușelile.

— Nu vii în casă, măi creștine de Dumnezeu, că ți-am așternut așternut moale și pernă lângă căpătâi?

— Nu, femeie.

— Apoi, pe-nserate e răcoare, noaptea se lasă frig și dimineața cade brumă. Vino în casă, măi creștine.

— Suflarea oilor e caldă și clopotele berbecilor m-or deștepta înainte de-a cărunți bruma pe deasupra turmelor.

— Atunci să dorm și eu cu tine, bărbate, zise femeia veselă, și-l apucă de mâneca cămeșii.

— Nu, femeie...

— Ba zău așa, bărbate, că ce-avem, șapte guri, nimica toată. Zău așa... să fie cu soț... că ce-a lăsat Dumnezeu fără pereche?

El nu vru. Femeia intră tristă pe ușă, bombănind: "Dar nu mă las, Doamne ferește, pân' n-or fi cu soț... mai bine paisprezece decât șapte!"

Omul cu noroc se duse după casă, își puse mâna sub cap, închise ochii și începu a se gândi cum să scape de *ăl* din sân. Tot gândindu-se, șopti:

— Am să sap o groapă adâncă, adâncă. Și din întuneric auzi:

— Adânc... adânc...

— Tu ești, muiere? întrebă omul speriat. În cireadă unele vaci mișcară clopotele: ting-tang-tâng.

— E clopotul vacilor.

Închise ochii.

— Și după ce-oi săpa o groapă adâncă, adâncă, am s-o arunc în fund, în fund, ș-am să pun tot pământul peste ea, peste ea...

Din întuneric se auzi:

— Peste ea, peste ea...

— Tu ești, femeie? întrebă omul sărind în sus. Nimeni nu-i răspunse. Din turma neagră se auzi: bea, beaaa.

— E behăitul oilor... Omul cu noroc luă cazmaua, sapa și lopata și se duse după coșar. Măsură ce măsură, apoi începu să sape. Toată noaptea săpă și aruncă pământul. Pân' la genunchi, pân' la brâu, pân' la umăr. Până a doua zi de dimineață, când veni muierea după el, groapa îi trecuse de cap cu trei palme. Curgea nădușeala din el ca dintr-un burete stors și izbea mereu pământul umed, ce se desfăcea felii mari și lucioase.

— Ce faci, omule? întrebă femeia mirată.

— Sap groapă Dracului, răspunse el fără să ridice ochii.

— Toată noaptea n-ai dormit...

— Toată noaptea n-am dormit...

— Nu te culci?

— Nu mi-e somn...

— Nu-mbuci ceva?

— Nu mi-e foame...

— Un pahar de vin?

— Nu mi-e sete...

— Dar ce faci, mă omule?

— Sap groapă Dracului, răspunse el necăjit, și înfipse cazmaua atât de înverșunat, încât intră în pământ c-o palmă peste limba de fier.

Femeia plecă închinându-se.

— Să te ferească Dumnezeu de prea mult noroc! Și omul, încet-încet, se ducea în pământ. Pe seară, femeia se plecă pe groapă și strigă:

— Hei, omule, nu vrei nimic?

— Să bați un țarus unde ai tu călcâiul drept, de țarus să legi o frânghie, frânghia s-o dai în groapă și mâine până-n zori să frigi un berbec și să iei o botă cu vin, c-am să mănânc tot berbecul și să beau tot vinul dintr-o sorbitură.

Glasul lui ieșea ca dintr-un puț adânc. Femeia bătu un țaruș, legă de țaruș o funie, dădu cu piciorul funia în groapă, apoi plecă să îngrijească de vin și de berbec.

Se înnoptă și nu se mai auzi nimic pe nicăieri. O umbră ieși din groapă. Câinii începură a urla. Omul cu noroc se lăsă pe brânci și privi în fundul gropii. Adânc, întuneric. Trase funia. Vârî mâna în sân. Aruncă punga și ascultă... banii sunară.

Omul începu s-arunce pământ. Din fund se auzi strigând:

— Mai încet, ce-ai cu norocul tău? Omul, speriat, aruncă mereu. Din fund s-auzi râzând:

— Ha, ha, să nu cazi și tu! Omul căzu pe spate, se sculă repede și aruncă, aruncă, până nu se mai auzi nimic. La răvârșatul zorilor umpluse groapa. Omul plecă urechea pe mormântul adânc și auzi întunecat un plâns și un râs năbușit, ca de pe altă lume. Atunci se repezi vesel în casă.

— Mi-e foame, mi-e sete, mi-e somn! Femeia aduse berbecul și bota cu vin.

— Sa mănânci, să bei și să dormi, bărbate, dar să știi că șapte guri e nimica toată, eu vreau cu soț, mai bine paisprezece decât șapte!

El luă un picior de berbec, îl aduse la gură, dar se opri. Se pipăi. Punga-n sân! Încremeni cu berbecul la gură.

— Nu mănânci, măi omule?! zise femeia dându-i ghes.

— Nu mi-e foame!

— Nu bei?

— Nu mi-e sete!

— Culcă-te nițel.

— Nu mi-e somn!

— Ah! ce norocul dracului! zise femeia închinându-se.

— De unde știi? întrebă omul scos din fire. Și se sculă de la masă și plecă ca o vijelie pe ușă afară.

După ce se descurcă din turmele, cirezile și hergheliile sale, se gândi, apucând spre biserică: "În foc nu, în groapă nu, am s-o azvârl în altar, doar de-o plesni fierea într-însul".

Dar cum puse mâna pe ușa bisericii, se opri tremurând. Cine îl înhățase de păr și-l trăgea înapoi? Se uită în toate părțile... Nimeni!

— Cine m-o fi oprind, strigă omul, *ă!* din pungă, sau *ă!* din biserică?

Se întoarse și apucă câmpii, neștiind încotro s-apuice. Și-i era foame, și-i era sete, și-i era somn, și se tot ducea prigonit de norocul din sân.

Hei, departe, întâlnește în mijlocul drumului un cerșetor.

— Moșule, zise omul, ia uită-te la mine.

Moșul își ridică sprâncenele cu mâinile și se uită lung. Omul cu noroc scoase punga din sân. Și aruncă un bănuț de aur la răsărit și altul la apus. Într-o clipă, de la răsărit veni o oaie albă ca zăpada, iar de la apus, o oaie neagră ca tăciunele.

— Vrei tu, moșule, să-ți dau ție punga asta?

— Cum de nu, taică, cum de nu?!

Moșul luă punga. Vărsă bănuții de aur în mână și aruncă un pumn la răsărit și altul la apus. La răsărit și la apus se încolăci două fulgere ca doi balauri, și cu fulgerele pieriră și oaia albă, și oaia neagră.

Cerșetorul, speriat, se închină și zise, lăsându-și sprâncenele pe ochi:

— Piei, demone, bătu-te-ar crucea!

— Moșule, strigă omul cu noroc, la tine e punga?

— Nu, ducă-s-ar în pustii!

— E la mine-n sân, răspunse omul, și începu să fugă.

Tălpile-i crăpaseră de fugă, când dete de o apă repede. Deznădăjduit, își făcu vânt și se aruncă cu capul în jos, în mijlocul ei. La un stânjien mai la vale, apa îl aruncă în sus. Și pluti ca o bășică umflată.

— Nici să mă înec n-am parte!

Rupt de osteneală, sângerat de drum, înfricoșat de noroc, se întoarse la cârciuma din satul lui. Cum intră pe ușă, bărbații își scoaseră căciulile, femeile se ploconiră și un bătrân îi zise:

— Cu sănătate și noroc!

— Cu sănătate da, dar norocul... ducă-se dracului! răspunse omul, și ceru o oca de vin.

Cum puse gura pe oală, o sorbi până-n fund, fără a se uita la ceilalți, care îl priveau cu smerenie, ca pe cel mai bogat om din lume. Mai ceru încă o oca și o bău și pe-aia pe nerăsuflete.

— Dă la oameni să bea, să bea cât or vrea.

— Noroc! zise o femeie bătrână.

— Muiere, ducă-se dracului norocul! strigă el, privind-o cu niște ochi roșii că parc-ar fi picurat sânge din ei.

Și bău, și bău, și bău. Abia îl mai țineau picioarele. Trânti căciula, aruncă zăbunul, scoase punga din sân, îi lărgi gura și-o puse pe tarabă. Bănuții de aur sclipeau parc-ar fi fost vii.

— Iacă, zise el râzând cu hohote, s-o bem toată... Un flăcău se apropie de pungă.

— Uf! ce frumos clipesc, parcă sunt ochi de fată mare!

— Aș! mormăi o bătrână cocoșată, banii sunt ochii dracului.

— De unde știi? întrebă repede omul cu noroc, scăpând oala cu vin de la gură. Să-mi dea rachiu, o oca de rachiu, mie și babei, că baba-i calul dracului!

— De unde știi? zise baba, și din buzele ei negre scoase, ca o gheară de pisică, un dinte ascuțit.

Și bău, și bău, și începu să cânte, să dea chiote, să joace, până odată se opri și privi lung la roata dimprejurul lui. Îi ardea capul.

— Măi oameni buni, zise el, aducând mâna la brâu, știți voi una? Să te ferească Dumnezeu de noroc!

— Aș! Ce vorbă! răspunseră toți odată.

— Măi, oameni buni, știți voi una? Eu de-oi vrea să mă înec nu pot, că plutesc ca o bășică!

— Ei, aș!

— Măi, oameni buni, știți voi una? Eu de-oi vrea să-mi tai beregata nu pot, că nu intră cuțitul!

— Ei, aș!

— Să vedem! zise baba cocoșată, desfăcând o gură pân' la urechi.

Omul trase cuțitul din brâu și se izbi în beregată. Cuțitul intră ca într-o cârpă, de colo până dincolo. Sângele gălgâi și omul căzu, lung și greu, ca un buștean.

Toți înmărmuriră. Ușa prăvăliei se deschise și se închise fără să fi ieșit nimeni. Afară s-auzi un râs ascuțit: "Hi, hi, hi!". Apoi, un glas:

— Unde e punga?

Toți îngălbeniră și începură a se închina, șoptindu-și speriați:

— Cine-a fi râs?

— Unde-a fi punga?

— Era aci și ne pieri din ochi...

— Dar baba unde e?

— Care babă?

— A cu un dinte în gură și cu cocoasă în spinare?

— Eu am văzut-o — zise un flăcău, și-i clănțăneau dinții de frică — a intrat în perete parc-ar fi sorbit-o o vultoare!

Un bătrân trase cuțitul din gâtul omului.

— E rece ca gheața.

— A scăpat de noroc.

— Și cui rămân toate bogățiile lui?

— Altora.

— Ce, nu știți, zise un moș cu barba până-n brâu, nu știți că nimeni nu are noroc pentru el? Norocul e al dracului: îți vine ție ca să folosească altora...

Ș-a plâns muierea pe bărbatul său. Dar cu atâtea turme, și cirezi, și herghelii curând s-a mângâiat. Și nu s-a lăsat până n-a ajuns de la șapte la paisprezece, că decât fără soț... mai bine paisprezece decât șapte...